

ارائه مدل ساختاری رابطه بین ارتباط والد- فرزند و هویت ایرانی- اسلامی با میانجی‌گری عزت نفس در دانشجویان

معصومه راشدی^۱، زهره موسی‌زاده^۲، خدیجه ابوالمعالی الحسینی^۳، فریبرز باقری^۴

چکیده

پژوهش حاضر با هدف تبیین ارتباط والد- فرزند و رابطه آن با هویت ایرانی- اسلامی با میانجی‌گری عزت نفس در دانشجویان به روش غیرآزمایشی از نوع همبستگی انجام شد. جامعه آماری شامل دانشجویان دانشگاه‌های استان تهران با دامنه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال بود که تعداد ۲۶۲ نفر از ایشان به روش نمونه‌گیری در دسترس برای ورود به پژوهش انتخاب شدند. داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه محقق ساخته هویت ایرانی- اسلامی و پرسش‌نامه‌های استاندارد ارتباط والد- فرزند و عزت نفس روزنبرگ جمع‌آوری شد. روایی سازه پرسش‌نامه محقق ساخته با تحلیل عاملی تأییدی و برازش مدل مفهومی پژوهش با مدل یابی معادلات ساختاری و نرم افزار AMOS بررسی شد. یافته‌ها نشان دهنده برازش مطلوب الگوی ساختاری با داده‌های گردآوری شده بود. همچنین اثر مستقیم ارتباط والد- فرزند و عزت نفس بر هویت ایرانی- اسلامی معنادار بود و عزت نفس، رابطه بین ارتباط والد- فرزند و هویت ایرانی- اسلامی را به صورت منفی و معنادار میانجی‌گری نمود. ارتباط والد- فرزند و عزت نفس ۴۸٪ از واریانس هویت ایرانی- اسلامی را در دانشجویان تبیین کرد. **واژگان کلیدی:** هویت ایرانی- اسلامی، ارتباط والد- فرزند، عزت نفس، مدل ساختاری ارتباط والد- فرزند.

نوع مقاله: پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۰۵ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۹/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۹/۱۴
۱. دانشجوی دکتری روان‌شناسی تربیتی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: rashedi2020@gmail.com

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی، پردیس خواهران دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
Email: moosazadeh@isu.ac.ir

۳. دانشیار گروه روان‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: sama.abolmaali@gmail.com

۴. دانشیار گروه روان‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
Email: f.bagheri@srbiau.ac.ir

* مقاله حاضر برگرفته از رساله دکتری معصومه راشدی، رشته روان‌شناسی تربیتی، دانشگاه واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی است.

Presenting a Structural Model of the Relationship between the Relation of Parent-Child and Iranian-Islamic Identity with the Mediation of Self-Esteem among Students

Masoumeh Rashedi¹, Zohreh Mousazadeh², Khadijeh Abolma'ali al-Husseini³, Fariborz Bagheri⁴

This correlational study was conducted with the aim of explaining the relationship between the relation of parent-child and Iranian-Islamic identity with the mediation of self-esteem among students with a non-experimental method. The population included 18-25 year old students of the Tehran universities and 262 students were selected by the convenience sampling. The data were collected by a researcher-made questionnaire of Iranian-Islamic identity, a standard questionnaire of the relation of parent-child, and Rosenberg's self-esteem scale. The construct validity of the researcher-made questionnaire was checked with the confirmatory factor analysis and the fit of the research conceptual model with the structural equation modeling using AMOS software. The findings showed that there is a good fit between the structural model and gathered data. In addition, the relation of parent-child and self-esteem significantly have direct effect on Iranian-Islamic identity, and self-esteem plays a significant and negative role as a mediator of the relationship between the relation of parent-child and Iranian-Islamic identity. The relation of parent-child and self-esteem explain 48% of the variance of Iranian-Islamic identity among the students.

Keywords: Iranian-Islamic identity, relation of parent-child, self-esteem, structural model of the relation of parent-child.

Paper Type: Research

Data Received: 2021/ 08 / 27   **Data Revised:** 2021/ 11 / 25   **Data Accepted:** 2021/ 12 / 05

1. Ph.D. Student in Educational Psychology, Faculty of Literature, Humanity and Social Sciences, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Email: rashedi2020@gmail.com.

2. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Women's Campus of Imam Sadiq University, Tehran, Iran. (Corresponding Author)

Email: moosazadeh@isu.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Rudehen Branch, Tehran, Iran.

Email: sama.abolmaali@gmail.com

4. Associate Professor, Department of Psychology, Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, Iran.

Email: f.bagheri@srbiau.ac.ir

۱. مقدمه

هویت، نقش مهمی در شناسایی و تعیین مسیر حرکت جامعه به ویژه جوانان دارد. در فرهنگ لاروس^۱ هویت مفهومی پویا، چندگانه با بار احساسی و ارزشی است. (دکومب^۲، ۱۳۹۳) هویت، بیانگر حقیقت شیء یا شخص است که بر صفات جوهری او دلالت می‌کند (عمید، ۱۳۶۵) و موجب شناسایی فرد می‌شود (معین، ۱۳۹۱). شکل‌گیری هویت بر اساس فرایندهای تحولی یعنی، شناخت و عاطفه و به صورت مستمر و رفت و برگشتی است که طی آن مرزهای بین خود و دیگری (شخص / موضوع) مشخص می‌شود (کروگر، مارتینوسن و مارسیا، ۲۰۱۰^۳). هویت، مفهومی پیچیده در حوزه علوم اجتماعی و روان‌شناسی است که به چیستی و کیستی فرد در عرصه‌های مختلف فردی، اجتماعی، دینی، قومی، ملی و جهانی اشاره دارد (استرایکر و بورک، ۲۰۰۰^۴). نظریه‌پردازانی مانند اریکسون، مارسیا و جنکینز معتقدند که هویت، سازمان یافته و پویاست و آموخته می‌شود و ارزیابی ذهنی از هویت فرد پیامدهای عاطفی برای او دارد (تسانگ، هیو و لائو، ۲۰۱۲^۵). از نظر اریکسون هویت مجموعه‌ای از خصوصیات و مشخصات فردی، اجتماعی، احساسات و اندیشه‌های شخصی است که از من آغاز و به ما منتهی می‌شود. هویت، احساسی است که موجب می‌شود فرد در اوایل نوجوانی خود را از دیگران مجزا و متمایز دانسته و خود را یکپارچه و باثبات در نظر بگیرد. هویت، مفهومی برای خودشناسی است و از احساس استقلال فردی تا احساس تعلق اجتماعی گسترش می‌یابد. (ساندو، پانیسورا و پانیسورا، ۲۰۱۵^۶) از نظر گیدنز سه عامل اعتماد بنیادین، خصوصیات فردی و جامعه‌پذیری در شکل‌گیری هویت فردی نقشی اساسی دارند (گیدنز، ۱۳۸۷^۷). شناسایی و اعتبار هر فرد ناشی از هویت و تعلقات معنوی و مادی اوست (آبری، ۱۳۹۹). بنابراین، شکل‌گیری صحیح فرایند هویت‌یابی و فاصله گرفتن از سلب و پراکندگی هویت، یکی از اساسی‌ترین تکالیف دوران نوجوانی و جوانی فرد است (رایس، ۱۳۹۴^۸). مسئله هویت و چگونگی کسب هویت‌یابی جوانان

1. Larus
2. Decombe
3. Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J. E.
4. Stryker, S., & Burke, P. J.
5. Tsang, S., Hui, E., & Law, B.
6. Sandu, C. M., Pânișoară, G., & Pânișoară, I. O.
7. Giddens, A.
8. Rice, P.

در عصر حاضر ذهن بشر امروزی را به خود معطوف کرده است. کسب هویت از بدو تولد فرد آغاز می‌شود و شامل احساس درونی است که در فرد ایجاد یکپارچگی و تداوم می‌کند به گونه‌ای که او می‌تواند به کمک آن با گذشته خود ارتباط برقرار کند و تا دوران بزرگسالی ادامه می‌یابد (حقیقت، ۱۳۹۷). راشدی، موسی‌زاده، ابوالمعالی‌الحسینی و باقری (۱۳۹۹) بر نقش عوامل فردی، خانوادگی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بر هویت جوانان تأکید کرده‌اند. در کشور ایران، هویت ایرانی-اسلامی در طول تاریخ نقش تعیین‌کننده‌ای در مشروعیت نظام سیاسی، حفظ توازن، امنیت اجتماعی، همبستگی و انسجام ملی جامعه داشته است. (عسگری، ۱۳۹۶) معنا و درک مشترک از ایرانی بودن در قالب نمادها، اسطوره‌ها و خاطرات جمعی، میراث مشترک مردم بوده و در ساخت هویت ملی مدرن ایرانی نقش اساسی دارد (فرزید، رضایی، جان‌علیزاده چوب‌بستنی، ۱۳۹۷). بعضی از محققان و روشنفکران ملی و دینی معتقدند که منابع هویت ایرانی، چندگانگی دارد و ترکیبی از عناصر مختلف و چندفرهنگی است به طوری که ملیت ایرانی نقشی قوام‌بخش در هویت دارد و همراه با اسلامیت به آن شکل هویت ایرانی-اسلامی داده است (مهرابی کوشکی، امام‌جمعه‌زاده، مسعودنیا و ربانی خوراسگانی، ۱۳۹۵).

پژوهش‌های گذشته نشان می‌دهد که هویت ایرانی جدای از هویت اسلامی مردم ایران نیست و بین هویت ملی با میزان دین‌داری مردم ارتباط مثبت وجود دارد. (مرادی و خان‌محمدی، ۱۳۹۹) ایجاد نگرش تقابلی بین هویت ایرانی و اسلامی در جوانان و تأکید افراطی بر هر کدام از آنها سبب شکل‌گیری هویت به صورت ایرانی بودن و یا اسلامی بودن می‌شود (احمدی، راشد‌محصل و بیات، ۱۳۹۵). بعد دینی هویت که عنصری سازنده است در جهت‌دهی و معنا دادن به زندگی افراد، پاسخ دادن به پرسش‌های اساسی و زیربنایی انسان، ایجاد رویکرد مثبت به آینده و تقویت روحیه امیدواری و نشاط برای آینده بهتر و ایجاد حس همدلی نقش اساسی دارد (باقری و صفرخانلو، ۱۳۹۸). بنابراین، فرهنگ سیاسی ایرانیان، ریشه‌های ملی و دینی دارد و در اسناد بالادستی جمهوری اسلامی به نام سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان به آن توجه شده است (قربی، ۱۳۹۶). سابقه دین و مذهب در ایران و توجه به نیازهای خرده‌فرهنگ‌ها و الگوی شهروندی براساس دین می‌تواند بهترین نمونه برای انسجام هویت ملی و دینی برای افراد جامعه ایرانی در عصر حاضر باشد (ترکرانی و ساداتی‌نژاد، ۱۳۹۷).

پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که هویت ملت ایران، ترکیبی از ملیت ایرانی، اسلام و انقلاب اسلامی است. نتایج پژوهش راشدی و همکاران (۱۳۹۹) در بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی-اسلامی جوانان از دیدگاه صاحب‌نظران نشان داد که تقویت مسئولیت‌پذیری در فرزندان، انتقال ارزش‌های خانواده، آموزش مهارت‌ها، زمینه‌رشد جسمانی و روانی، پرورش هدفمندی و اراده، ایجاد عادت‌های پسندیده، آموزش ارزش‌های دینی، تقویت منبع کنترل درونی و آموزش مدیریت اقتصادی در شکل‌گیری هویت ایرانی-اسلامی جوانان نقش اساسی دارد. اکبری (۱۳۹۹) در بررسی مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری دریافت که هویت اسلامی، بخشی از هویت ایرانی است که ریشه در تاریخ دین‌داری گذشته مردم دارد و از شاخص‌های اعتقادی، رفتاری، سیاسی، تاریخی و فرهنگی نشئت گرفته است. حیدری (۱۳۹۶) در پژوهشی در سنجش هویت جمعی ایرانیان با تأکید بر مؤلفه دین‌داری دریافت که گرایش دین‌داری افراد در میان چهار بعد دین‌داری (شناختی، اعتقادی، عاطفی و مناسکی) بالاست. پنجه‌پور، معمار و شیخ (۱۳۹۴) در بررسی نقش هویت دینی در حفظ آثار فرهنگی نتیجه‌گیری کردند که ابعاد هویت دینی جوانان در سه بعد عاطفی، اعتقادی و شناختی، احساسی و عملکردی با حفظ میراث فرهنگی ملی آنها ارتباط مستقیم و معنادار دارد. در پژوهش‌های مختلف نیز رابطه هویت ایرانی و اسلامی با فرهنگ حاکم بر جامعه کنونی کشور مانند رابطه بین مصرف رسانه و اثرات آن بر دین‌داری و ارزش‌های نهاد خانواده بررسی شده است (ر.ک.، تقوی و اصلانی، ۱۳۹۶؛ حسین‌پور و عرب‌مؤمنی، ۱۳۹۶؛ میرفردی، مختاری و ولی‌نژاد، ۱۳۹۶؛ قاسمی و احمدی، ۱۳۹۵؛ قنبری، حیدرخانی و رستمی، ۱۳۹۵؛ نیازی، جعفری‌پوربرزکی و شقایب‌مقدم، ۱۳۹۳).

از نظر روان‌شناسی، موفق‌ترین سبک فرزندپروری والدین، سبکی است که برگرفته از عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باشد. (عادل‌پور، ۱۳۹۶) مهمترین اثر تربیتی والدین، کمک به تحول مهارت‌های شناختی فرزندان است (استونس و نویل، ۲۰۰۸^۱، به نقل از باقری، ۱۳۹۲). در اسلام برقراری اعتدال در برنامه‌های مختلف زندگی از جمله شیوه‌های تربیت فرزند مورد توجه قرار گرفته است. براین اساس، افراط و تفریط در محبت، توجه، پاداش

و جزا، سخت‌گیری و مانند آن از روش‌های نامطلوب است. آیاتی از قرآن (ر.ک. صافات: ۱۰۲ و ۱۰۳) که با سبک‌های فرزندپروری ارتباط دارند بر رعایت مساوات، گرمی داشتن و محبت کردن به فرزندان تأکید می‌کنند. از دیدگاه تعالیم تربیتی اسلام، والدین اصلی‌ترین عامل در هویت‌یابی معنوی فرزندان می‌باشند (علم‌الهدی، ۱۹۹۸، ۸۲/۲). فرزندان بخشی از وجود والدین (ر.ک. ابن‌بابویه، ۱۴۱۳ ه.ق، ۶۲۲/۲) و نعمت الهی هستند که نزد پدر و مادر امانتند و والدین مکلف به تربیت آنها با نگرشی مثبت و مطابق صفات الهی می‌باشند (ر.ک. کلینی، ۱۴۱۳ ه.ق، ۷/۶؛ ابن‌شعبه حرانی، ۱۴۰۴ ه.ق). از نظر اسلام مهمترین دغدغه و تلاش تربیتی والدین باید برای عزت‌بخشی و عزت‌آفرینی فرزندان باشد (ر.ک. مجلسی، ۱۴۰۳ ه.ق).

از دیگر عوامل مؤثر در کسب هویت سالم در دوره نوجوانی و جوانی که نقش مهمی در ساختار شخصیت و هویت‌یابی افراد دارد شیوه ارتباط والدین با فرزندان و پاسخ‌گویی به آنهاست. (حیدری، سامانی، سهرابی و مهریار، ۱۳۹۷؛ باقری، ۱۳۹۲) پژوهش آدمی‌داریان و ناینیان (۱۳۹۸) در مورد روابط والد-فرزند با هویت اسلامی و دینی نشان داد که انسجام درونی خانواده و فضای عاطفی و روابط صمیمی بین اعضای آن موجب تقویت هویت ملی و دینی آنها می‌شود. پژوهش‌های (اعتصامی پور، باقری و زارع بهرام‌آبادی، ۱۳۹۹؛ پلرون، اسپینلو، سیدوتی و میکچه، ۲۰۱۵) نشان داد که روابط مسالمت‌آمیز حمایتی والدین با فرزندان با پایگاه هویتی و سازگاری ارتباطی فرزندان مثبت است. موهان^۱ (۲۰۲۰) در پژوهش خود دریافتند که نوجوانان برخوردار از حمایت و مراقبت هر دو والد و ساختار مناسب خانواده، عزت‌نفس بالاتری دارند. پژوهش‌های مختلف نشان می‌دهد که گسست و یا ضعف در روابط والد-فرزند بر هویت‌یابی دینی فرزندان اثرگذار است به طوری که در صورت ضعف رابطه والد-فرزند، فرزندان بیشتر راهبرد اجتناب و عدم تبعیت از والدین را انتخاب می‌کنند (ر.ک. رهبر، خرمشاد، آدمی و والی، ۱۳۹۹؛ افضل‌ی، زارعی، احمدی و محسنی‌سهی، ۱۳۹۸؛ پوردیهقان، منصور و باقری، ۱۳۹۵؛ حیدری، و همکاران، ۱۳۹۷).

بررسی روابط بین عوامل خانوادگی یعنی، کارایی خانواده و درک از رفتار والدین بر رفتارهای تحصیلی با واسطه‌گری عوامل فردی یعنی، خودکارآمدی و خودتنظیمی نشان داد که شیوه ارتباط والدین و پاسخ‌گویی آنها به فرزندان در ساختار شخصیت و شکل‌گیری

1. Pellerone, M., Spinellou, C., Sidoti, A., & Micciche, S.
2. Mohan, A.

باورهای خودکارآمد در فرزندان نقش اساسی دارد. نتایج پژوهش پژوهی نیا، فاطمی اردستانی، اسلامی و کفیلی یوسف‌آباد (۱۳۹۶) در بررسی رابطه سبک زندگی اسلامی با هویت اخلاقی و خودکنترلی در نوجوانان نشان داد که بین سبک زندگی اسلامی با هویت اخلاقی نوجوانان همبستگی مثبت و معنادار وجود دارد و هرچه روش زندگی با سبک زندگی اسلامی منطبق تر باشد هویت اخلاقی بالاتر است. از نظر نلسون^۱ (۲۰۱۴) حفظ و تقویت فضای صمیمی خانواده و روابط بین والدین با فرزندان در هویت‌یابی دینی فرزندان نقش اساسی دارد. هود، هیل و اسپیلکا^۲ (۲۰۰۹) در پژوهش خود دریافتند که رفتار محبت‌آمیز و دلسوزانه والدین با فرزندان، پیش‌بینی‌کننده هویت دینی در نوجوانی است. شیرچی، رضائیان، بیلندی و مصلحی (۱۳۹۸) در پژوهش خود نقش پیوند والدین و عزت‌نفس در پیش‌بینی سبک‌های هویت دینی نوجوانان را نتیجه‌گیری کردند. خوی‌نژاد، رجایی و شیرازی (۱۳۹۱) در بررسی رابطه عملکرد خانواده با ابعاد هویت نوجوانان دریافتند که رابطه همراهی عاطفی خانواده با هویت فردی، دینی و ملی نوجوانان مثبت و معنادار است. همچنین نتایج یافته‌های زالی‌زاده، باقری و ملتفت (۱۳۹۷) نشان داد که رابطه دین‌داری خانواده و سبک تربیتی مقتدرانه با سازگاری اجتماعی معنادار است و می‌تواند زمینه شکل‌گیری هویت ایرانی و اسلامی را برای فرد فراهم کند.

یکی از عوامل مؤثر و مهم در دستیابی به هویت سالم در دوره نوجوانی و جوانی، کسب عزت‌نفس سالم است. عزت‌نفس با ایجاد احساس ارزشمندی در انسان موجب می‌شود که فرد خود را عضو باارزش و مورد احترام خانواده بداند. (مردانی و موحد، ۱۳۹۴) عزت‌نفس، منعکس‌کننده یک ارزیابی کلی ذهنی از ارزش شخصی و پذیرش خود است. توجه به موقع مربی به رشد عزت‌نفس فرد بر شناخت، انگیزش، رفتار انسان و هیجانات او تأثیر زیادی دارد و به شکل‌گیری و تکوین هویت فردی موفق و خلاق کمک می‌کند (بهزادفر، عرب‌خرائلی، خانی، زمانی و زمانی، ۱۳۹۶؛ باقری و جعفری فوتمی، ۱۳۹۵؛ خوارزمی رحیم‌آبادی و ایران‌یار، ۱۳۹۴). فرد با عزت‌نفس سالم با تلفیق این ارزشگذاری‌ها با رفتارهای مورد پذیرش و تقویت از طرف دیگران به یک تصویر یکپارچه از خود دست می‌یابد (پورده‌هقان، محمدی و محمودنیا، ۱۳۸۷).

عزت نفس یکی از شاخصه‌های مهم و تأثیرگذار در شکل‌گیری هویت افراد است که در تبیین نظری آن، تعاریف متعدد و متفاوتی آمده است. از نظر مزلو، عزت نفس به معنای احساس کسب توفیق و تأیید، کفایت و مهارت و خودپنداره مثبت از خود و به معنای چه احساسی داشتن و چگونه خود را ارزشیابی کردن است. (مزلو، ۱۹۷۰، به نقل از سیف، ۱۳۹۴)

نظریه پردازان شخصیت مانند راجرز و آدلر در حوزه روان‌شناسی، عزت نفس را یکی از عوامل مهم سلامت روانی فرد می‌دانند (مردانی و موحد، ۱۳۹۴). در ارتباط با نوع سبک فرزندپروری والدین و عزت نفس فرزندان، پژوهش‌های مظاهری و رضاخانی (۱۳۹۶) و حاتملو و بازدار (۱۳۹۳) نشان داد که سبک فرزندپروری، عامل مؤثری بر افزایش و یا کاهش عزت نفس فرزندان است.

یحیی‌زاده جلودار، حیدری و موسوی تروجنی (۱۳۹۷)؛ سبائگان^۱ (۲۰۱۵)؛ باروت^۲ (۲۰۱۰) در بررسی اثربخشی خودآگاهی بر هویت‌یابی و مسئولیت‌پذیری نوجوانان نشان دادند که آموزش خودآگاهی نقش مؤثری در میزان مسئولیت‌پذیری و ایجاد هویت‌یابی آنها دارد.

درباره اثرگذاری عزت نفس بر هویت دینی افراد، نتایج پژوهش‌های فداکارگبلو، مولایی بساواویی، عزیزی ارشد، مولایی بساواویی و فرخی (۱۳۹۶)، مردانی و موحد (۱۳۹۴)، فکوری، پیله‌ورزاده، شمس‌ی و قادری (۱۳۹۴) نشان داد که رابطه بین عزت نفس و دین‌داری افراد، مثبت و مستقیم است. تیلاب و شکری (۱۳۹۵) نیز دریافتند که رابطه میان عزت نفس و هویت ملی-ایرانی مثبت است. محمدیاری (۱۳۹۵)، لویکس و همکاران^۳ (۲۰۱۳) به این نتیجه رسیدند که بین هویت فردی و عزت نفس، رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

باتوجه به اینکه در عصر حاضر و در جامعه کنونی ایران، چالش‌هایی مانند فاصله و گسست بین نسل‌ها، تعارض بین سنت‌گرایی و تجدیدگرایی، سردرگمی میان ارزش‌های ملی و مذهبی، اختلاف در ارزش‌گذاری‌های اجتماعی، تضادهای رفتاری در خانواده و جامعه و تضاد بین هویت‌های زنانه و مردانه وجود دارد، نوجوانان و جوانان بحران‌های متعددی را در فرآیند هویت‌یابی تجربه می‌کنند. در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه الگوی ایرانی-اسلامی پیشرفت، تلاش شده است به هر دو وجه ایرانی‌ت و اسلامیت توجه

1. Sebangane, L.
2. Barewet, M.
3. Luyckx, K., & et all

شود که براین اساس، ضرورت شناسایی عوامل مؤثر بر هویت ایرانی-اسلامی مطرح است. سؤال کلی پژوهش حاضر این است که آیا الگوی ساختاری رابطه هویت ایرانی-اسلامی با ارتباط والد-فرزند با میانجی‌گری عزت نفس با داده‌های گردآوری شده برازش دارد؟

۲. شیوه اجرای پژوهش

۲-۱. روش پژوهش

پژوهش حاضر با هدف تبیین ارتباط والد-فرزند و رابطه آن با هویت ایرانی-اسلامی با میانجی‌گری عزت نفس در دانشجویان به‌روشن غیرآزمایشی از نوع همبستگی انجام شد.

۲-۲. جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری پژوهش حاضر شامل دانشجویان دانشگاه‌های استان تهران در سال ۱۳۹۹ با دامنه سنی ۱۸ تا ۲۵ سال بود که تعداد ۲۶۲ نفر از ایشان به‌روش نمونه‌گیری در دسترس برای ورود به پژوهش انتخاب شدند که پرسش‌نامه‌های مربوط به پژوهش را تکمیل کردند. از این تعداد، دو پرسش‌نامه به دلیل قابل اطمینان نبودن از تحلیل کنار گذاشته شد و در نهایت داده‌های حاصل از ۲۶۲ پرسش‌نامه تحلیل شد. برای اجرای پرسش‌نامه‌ها با توجه به محدودیت‌های قرنطینه در پاندمی کووید ۱۹ نمونه‌ها به صورت در دسترس انتخاب شدند و پرسش‌نامه‌ها به صورت برخط با آدرس مشخص^۱ اجرا شد.

۲-۳. ابزار پژوهش

۲-۳-۱. پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی

این پرسش‌نامه محقق ساخته در مجموع سه عام هویت ایرانی، هویت اسلامی و هویت ایرانی-اسلامی، هویت ایرانی-اسلامی جوانان را می‌سنجد. پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی در ابتدا با ۶۳ گویه طراحی شد. برای تعیین شاخص و نسبت روایی محتوایی^۲، گویه‌هایی از پرسش‌نامه که CVR بالای ۰.۵٪ و CVI بالای ۰.۷۵٪ نداشتند، حذف شدند و در نهایت پرسش‌نامه با ۴۸ گویه در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت. برای ارزیابی ساختار سه عاملی پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی که تا چه اندازه با داده‌های گردآوری شده برازش

1. <https://b2n.ir/q32644>
2. Content validity index

دارد تحلیل عاملی تأییدی با استفاده نسخه ۲۴ از نرم‌افزار AMOS و بیشینه احتمال^۱ (ML) انجام شد. این تحلیل شامل تمام گویه‌های پرسش‌نامه بود و هر گویه فقط به عامل مکنون مورد نظر محدود شد و اجازه داده شد عامل‌های مکنون به عامل کلی‌تر بار عاملی ایجاد کنند. برآورد بارهای عاملی استاندارد شده برای هر یک از گویه‌های تلفیق شده پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی نشان داد که بارهای عاملی استاندارد همه نشانگرها در مرتبه اول تحلیل بالاتر از ۰/۳۲ است. براین اساس، هر یک از گویه‌ها توان لازم برای سنجش متغیرهای پرسش‌نامه را دارد.

برای پاسخ به قبولی همسانی درونی و ضریب آلفای کرونباخ، عامل‌های پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ ارزیابی شد که ضریب آلفای کرونباخ عامل هویت اسلامی برابر با ۰/۹۶، عامل هویت ایرانی برابر با ۰/۹۱، هویت ایرانی-اسلامی برابر با ۰/۸۹ و نمره کل هویت برابر با ۰/۹۸ بود. باتوجه به اینکه ضرایب آلفای کرونباخ هر یک از عامل‌ها و نمره کل هویت ایرانی-اسلامی بزرگ‌تر از ۰/۷ بود، می‌توان گفت که این پرسش‌نامه همسانی درونی قابل قبولی دارد. برای بررسی روایی همگرایی پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی از پرسش‌نامه عزت نفس روزنبرگ^۲ (۱۹۶۵) استفاده شد. نتایج نشان داد که هر یک از عامل‌های مقیاس هویت ایرانی-اسلامی و نمره کل آن به صورت مثبت و در سطح معناداری ۰/۰۱ با عزت نفس همبسته‌اند و همبستگی معنادار بین عامل‌های پرسش‌نامه هویت ایرانی-اسلامی نشانگر روایی همگرایی آن است.

۲-۳-۲. پرسش‌نامه عزت نفس روزنبرگ

این پرسش‌نامه توسط روزنبرگ در سال (۱۹۶۵) ساخته شده و مقیاس رایجی برای اندازه‌گیری عزت نفس کلی و ارزش خود است. این مقیاس شامل ۱۰ عبارت کلی است که میزان رضایت از زندگی و داشتن احساس خوب در مورد خود را می‌سنجد. (روزنبرگ، ۱۹۷۹، به نقل از بورت و رایت،^۳ ۲۰۰۲) دامنه ضریب همسانی درونی این پرسش‌نامه در پژوهش‌های گذشته در فاصله ۰/۷۱ تا ۰/۸۷ به دست آمده است (ر.ک.، صادقی، ۱۳۹۰؛ حسین‌زاده و سپاه‌منصور، ۱۳۹۰؛ محمدیاری، ۱۳۹۵؛ رجبی و

1. Maximum Likelihood
2. Rosenberg, M.
3. Burnet, S., & Wright, K.

بهلول، ۱۳۸۶). در پژوهش حاضر همسانی درونی پرسش‌نامه به روش آلفای کرونباخ معادل ۰/۸۸ به دست آمد.

۲-۳-۳. پرسش‌نامه الگوی ارتباط والد- فرزند

در پژوهش حاضر از پرسش‌نامه الگوی ارتباط والد- فرزند باقری و غفاری جعفرزادگان (۱۳۹۲) با ۴۸ گویه در طیف پنج‌درجه‌ای لیکرت استفاده شد. ابوالمعالی الحسینی، هاشمیان و اعرابیان (۱۳۹۸) ساختار عاملی این پرسش‌نامه را ارزیابی کردند. براساس شاخص‌های برازندگی حاصل از تحلیل عاملی تأییدی نشان داده شد که سه عامل آزادی‌مداری، کنترل- محدودیت و رهایی در این پرسش‌نامه برازش مطلوبی با داده‌های گردآوری شده دارند. در پژوهش حاضر، همسانی درونی، ضریب آلفای کرونباخ عامل‌های پرسش‌نامه با استفاده از فرمول آلفای کرونباخ ارزیابی شد و ضرایب آلفای کرونباخ عامل‌های آزادی‌مداری، کنترل- محدودیت و رهایی برای مادر- فرزند به ترتیب ۰/۷۱، ۰/۹۰ و ۰/۶۵ و برای پدر- فرزند ۰/۶۷، ۰/۸۸ و ۰/۶۲ به دست آمد.

۳. یافته‌های پژوهش

جدول ۱

ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱. ارتباط پدر- فرزند / آزادی‌مدار	-									
۲. ارتباط پدر- فرزند / کنترل / محدودیت	۰/۶۳**	-								
۳. ارتباط پدر- فرزند / رهایی	۰/۶۴**	۰/۵۷**	-							
۴. ارتباط مادر- فرزند / آزادی‌مدار	۰/۳۷**	۰/۳۸**	۰/۴۳**	-						
۵. ارتباط مادر- فرزند / کنترل / محدودیت	۰/۳۳**	۰/۳۹**	۰/۴۱**	۰/۷۲**	-					
۶. ارتباط مادر- فرزند / رهایی	۰/۳۷**	۰/۴۲**	۰/۳۹**	۰/۶۲**	۰/۵۶**	-				
۷. عزت‌نفس	۰/۴۵**	۰/۴۶**	۰/۵۵**	۰/۴۴**	۰/۵۱**	۰/۴۳**	-			
۸. هویت اسلامی	۰/۲۶**	۰/۳۸**	۰/۴۱**	۰/۳۷**	۰/۳۲**	۰/۳۴**	۰/۵۸**	-		
۹. هویت ایرانی	۰/۲۷**	۰/۳۰**	۰/۳۱**	۰/۲۹**	۰/۲۷**	۰/۳۱**	۰/۴۸**	۰/۵۹**	-	
۱۰. هویت ایرانی- اسلامی	۰/۱۷**	۰/۲۱**	۰/۲۸**	۰/۲۴**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۴۳**	۰/۷۶**	۰/۶۰**	-

براساس جدول ۱ همه مؤلفه‌های والد-فرزند به صورت منفی و در سطح معناداری ۰/۰۱ با عامل‌های هویت ایرانی-اسلامی همبسته است. همچنین عزت نفس به صورت مثبت و در سطح معناداری ۰/۰۱ با عامل‌های هویت ایرانی-اسلامی همبسته بود.

جدول ۲

آماره‌های توصیفی ارتباط والد-فرزند، عزت نفس و هویت ایرانی، هویت اسلامی و هویت ایرانی-اسلامی

متغیر	میانگین $\pm$ انحراف معیار	کجی	کشیدی
ارتباط پدر/فرزند-آزادی مدار	۷/۰۷ $\pm$ ۳۰/۴۱	۰/۲۹	-۰/۰۱
ارتباط پدر/فرزند-کنترل/محدودیت	۱۱/۹۳ $\pm$ ۲۶/۳۹	۰/۴۸	-۰/۱۴
ارتباط پدر/فرزند-رهایی	۴/۹۷ $\pm$ ۱۸/۵۳	۰/۳۹	-۰/۱۰
ارتباط مادر/فرزند-آزادی مدار	۶/۷۹ $\pm$ ۲۹/۱۵	۰/۴۰	-۰/۰۵
ارتباط مادر/فرزند-کنترل/محدودیت	۱۲/۶۷ $\pm$ ۳۷/۰۸	۰/۴۲	-۰/۴۰
ارتباط مادر/فرزند-رهایی	۴/۸۴ $\pm$ ۱۷/۰۸	۰/۷۸	۰/۷۶
عزت نفس	۵/۲۹ $\pm$ ۴/۸۸	-۱/۲۲	۰/۶۰
هویت اسلامی	۹/۸۳ $\pm$ ۵۷/۰۱	-۰/۸۳	۰/۴۳
هویت ایرانی	۱۴/۰۴ $\pm$ ۶۴/۳۹	-۰/۴۶	-۰/۰۹
هویت ایرانی-اسلامی	۱۰/۴۵ $\pm$ ۵۳/۴۶	-۰/۱۷	-۰/۰۸

**P<01/0

باتوجه به جدول ۲ مقادیر چولگی و کشیدگی همه متغیرها در محدوده $2 \pm$ است و توزیع داده‌های تک‌متغیری، نرمال است. مقادیر عامل تورم واریانس (VIF) همه متغیرهای پیش‌بین کوچک‌تر از ۱۰ و مقادیر ضریب تحمل آنها بزرگ‌تر از ۱/۰ می‌باشد که نشان‌دهنده برقراری مفروضه هم خطی بودن در بین داده‌های پژوهش حاضر است. تحلیل اطلاعات مربوط به فاصله مهلنوبایس^۲ نشان داد که مفروضه نرمال بودن توزیع اطلاعات چندمتغیری در بین داده‌ها برقرار است.

۳-۱. مدل اندازه‌گیری

در پژوهش حاضر فرض شده بود که متغیر مکنون رابطه پدر-فرزند و مادر-فرزند هر کدام با نشانگرهای آزادی مدار، کنترل-محدودیت و رهایی و متغیر مکنون هویت ایرانی-اسلامی

1. variance inflation factor
2. Mahalanobis distance (D)

با نشانگرهای هویت اسلامی، هویت ایرانی و هویت ایرانی-اسلامی سنجیده می‌شود. چگونگی برازش مدل اندازه‌گیری پژوهش با تحلیل عاملی تأییدی و برآورد بیشینه احتمال (ML) ارزیابی شد.

جدول ۳

شاخص‌های برازش مدل اندازه‌گیری

نقطه برش	مدل اندازه‌گیری	شاخص‌های برازندگی
-	۵۸/۰۳	مجذور کای
-	۲۴	درجه آزادی مدل
کمتر از ۳	۲/۴۲	۲c/df
۰/۹۰ >	۰/۹۵۶	GFI
۰/۸۵ >	۰/۹۱۸	AGFI
۰/۹۰ >	۰/۹۷۰	CFI
۰/۰۸ <	۰/۰۷۴	RMSEA

همچنان‌که جدول ۳ نشان می‌دهد، استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که همه شاخص برازندگی از برازش مدل اندازه‌گیری پژوهش با داده‌های گردآوری شده حمایت می‌کند.

جدول ۴

پارامترهای مدل اندازه‌گیری پژوهش در تحلیل عاملی تأییدی

t	SE	β	b	متغیر مکنون - نشان‌گر
		۰/۷۹۰	۱	ارتباط پدر/فرزند- آزادی مدار
۱۱/۶۶**	۰/۱۳۹	۰/۷۵۸	۱/۶۱۸	ارتباط پدر/فرزند- کنترل/محدودیت
۱۲/۱۱**	۰/۰۵۹	۰/۷۹۹	۰/۷۱۱	ارتباط پدر/فرزند- رهایی
		۰/۸۷۲	۱	ارتباط مادر/فرزند- آزادی مدار
۱۴/۱۰**	۰/۱۲۵	۰/۸۲۰	۱/۷۵۴	ارتباط مادر/فرزند- کنترل/محدودیت
۱۲/۱۹**	۰/۰۴۸	۰/۷۱۱	۰/۵۸۲	ارتباط مادر/فرزند- رهایی
		۰/۸۳۴	۱	هویت اسلامی/ هویت ایرانی-اسلامی
۱۱/۷۳**	۰/۰۶۶	۰/۶۸۴	۰/۷۷۷	هویت ایرانی/ هویت ایرانی-اسلامی
۱۴/۶۱**	۰/۱۰۰	۰/۹۰۳	۱/۴۶۰	هویت ایرانی-اسلامی/ هویت ایرانی-اسلامی

جدول ۴ بار عاملی غیر استاندارد (b) شیب خط رگرسیون استاندارد (β) خطای استاندارد (SE) نسبت بحرانی (t) را برای هر یک از نشانگرهای متغیرهای مکنون نشان می‌دهد. جدول ۴ نشان می‌دهد که روابط بین عامل‌ها و نشانگرهای مربوط به آنها معنادار و به صورت مورد انتظار است. بارهای عاملی استاندارد نشده مربوط به نشانگرهای آزادی‌مداری و هویت اسلامی با عدد ۱ ثبت شد. بنابراین، خطای استاندارد و نسبت بحرانی آنها محاسبه نشده است. بالاترین بار عاملی متعلق به نشانگر هویت ایرانی-اسلامی ($\beta=0/903$) و پایین‌ترین بار عاملی متعلق به نشانگر هویت ایرانی ($\beta=0/684$) بود. با توجه به اینکه بارهای عاملی همه نشانگرها بالاتر از $0/32$ بود همه آنها توان لازم برای اندازه‌گیری متغیرهای مکنون پژوهش حاضر را داشتند.

۳-۲. مدل ساختاری

در مدل ساختاری پژوهش حاضر چنان فرض شده بود که رابطه والد-فرزند با میانجی‌گری عزت‌نفس، هویت ایرانی-اسلامی را در دانشجویان پیش‌بینی می‌کند. چگونگی برازش مدل ساختاری با استفاده از روش مدل‌یابی معادلات ساختاری مورد آزمون قرار گرفت و نتایج نشان داد که مدل ساختاری با داده‌های گردآوری شده، برازش قابل قبول دارد.

جدول ۵

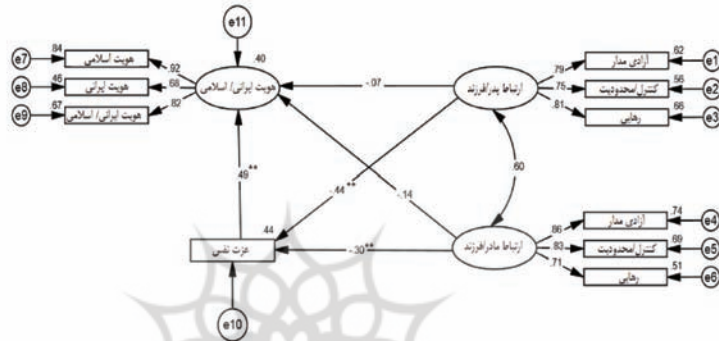
ضرایب مسیر کل و مستقیم و غیرمستقیم بین متغیرهای پژوهش در مدل ساختاری

sig	β	S.E	b	متغیر پیش‌بین
0/001	-0/296	0/076	-0/269	ضریب مسیر بین رابطه مادر-فرزند / عزت‌نفس
0/001	-0/443	0/094	-0/422	ضریب مسیر بین رابطه پدر-فرزند / عزت‌نفس
0/001	0/489	0/118	0/790	ضریب مسیر بین عزت‌نفس / هویت ایرانی-اسلامی
0/079	-0/145	0/129	-0/212	ضریب مسیر مستقیم رابطه مادر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی
0/522	-0/065	0/154	-0/101	ضریب مسیر مستقیم رابطه پدر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی
0/001	-0/145	0/064	-0/212	ضریب مسیر غیرمستقیم رابطه مادر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی
0/001	-0/217	0/091	-0/334	ضریب مسیر غیرمستقیم رابطه پدر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی
0/009	-0/290	0/144	-0/424	ضریب مسیر کل رابطه مادر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی
0/001	-0/282	0/168	-0/656	ضریب مسیر کل رابطه پدر-فرزند / هویت ایرانی-اسلامی

$p < 0/01$

RMSEA = 0/077 و AGFI = 0/910 .FI = 0/951 .CFI = 0/956 ، $\chi^2/df = 2/55$ ، $\chi^2(N=262, df=30) = 76/42$

باتوجه به جدول ۵ ضریب مسیر کل بین رابطه پدر-فرزند و مادر-فرزند با هویت ایرانی-اسلامی منفی و در سطح ۰/۰۱ معنادار است. ضریب مسیر بین عزت نفس و هویت ایرانی-اسلامی نیز مثبت معنادار می باشد. براساس جدول ۵ ضریب مسیر غیر مستقیم بین رابطه پدر-فرزند و مادر-فرزند با هویت ایرانی-اسلامی منفی و در سطح ۰/۰۱ معنادار است. بدین ترتیب عزت نفس به صورت منفی و معنادار رابطه بین والد-فرزند و هویت ایرانی-اسلامی را در دانشجویان میانجی‌گری می‌کند.

شکل ۱: مدل ساختاری پژوهش با استفاده از داده‌های استاندارد

شکل ۱ مدل ساختاری پژوهش در تبیین رابطه بین رابطه والد-فرزند، عزت نفس و هویت ایرانی-اسلامی را در دانشجویان نشان می‌دهد. در شکل ۱ دیده می‌شود که مجموع مجذور همبستگی‌های چندگانه برای متغیر هویت ایرانی-اسلامی برابر با ۰/۴۰ است. این یافته بیانگر آن است که رابطه والد-فرزند و عزت نفس در مجموع ۴۰٪ از واریانس هویت ایرانی-اسلامی را در دانشجویان تبیین می‌کند.

۴. بحث و نتیجه‌گیری

اسلام اصالت را به خانواده که اولین و اصلی‌ترین پایگاه اجتماعی است، داده است. در هفت سال اول زندگی، فرزند سیادت می‌کند و هویت‌یابی او صورت می‌گیرد. بنابراین، والدین می‌توانند نظام ارزشی خود را به شکل محکم به فرزند خود منتقل کنند و نقش تسهیل‌کننده و حمایت‌کننده در هویت‌یابی فرد داشته باشند. والدین نقش مهمی در تمام مراحل رشد فرزند خود از جمله ایجاد و تقویت باورها، خداشناسی و دین‌داری و عادت‌های

پسندیده که از ارکان اصلی تربیت اوست، دارند. والدین می‌توانند با در نظر گرفتن طیفی از عملکرد کارآمد برای فرزند و پرهیز از رفتارهای افراطی و با برنامه‌ریزی و معرفی درست الگوهای فرهنگی، اجتماعی و دینی، نظام ارزشی خود را به فرزند انتقال دهند. همچنین میزان پذیرش و نگرش والدین نسبت به برآورده کردن تقاضاهای منطقی فرزند و تربیت او موجب تقویت خودپنداره و شکل‌گیری اعتماد به نفس و هدفمندی فرد نسبت به خود و محیط می‌شود. یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که ارتباط والد-فرزند اثر مستقیمی بر هویت ایرانی-اسلامی دارد. به عبارت دیگر به‌ازای افزایش رابطه مطلوب بین والد و فرزند، شکل‌گیری هویت ایرانی-اسلامی فرزندان تسهیل می‌شود.

براساس نتایج پژوهش حاضر، ضریب مسیر غیرمستقیم بین رابطه پدر-فرزند با هویت ایرانی-اسلامی منفی و معنادار است و عزت نفس به صورت منفی و معنادار، رابطه بین والد-فرزند و هویت ایرانی-اسلامی را در جوانان پیش‌بینی می‌کند. عزت نفس مطلوب همراه با احترام، رفاقت و دوستی بین والدین، فرزندان و اعضای خانواده با یکدیگر می‌تواند در کسب هویت‌یابی ایرانی-اسلامی جوانان مؤثر باشد. براساس ارتباط معنادار روابط والد-فرزند با هویت، مرور ادبیات پژوهش‌های گذشته نشان می‌دهد که جنبه‌های مختلف تحول انسان در نوجوانی و جوانی از رابطه والد-فرزندی اثر می‌پذیرد و خانواده، اولین محیط اجتماعی است که انسان در آن چشم به جهان گشوده و در آن رشد و نمو پیدا می‌کند. براساس پژوهش باقری (۱۳۹۲) شکل‌گیری بهترین هویت، بستگی به روابط فرزندان با والدین و آموزه‌هایی دارد که فرزندان از راه روابط والد-فرزند و چگونگی آن دریافت می‌کنند. در خانواده‌هایی که شیوه فرزند‌پروری کنترل-محدویت است در هویت‌یابی فرزندان، سردرگمی ایجاد می‌شود (ابوالعالی‌الحسینی، و همکاران، ۱۳۹۸). همچنین در الگوی ارتباطی آزادی‌مدار والد-فرزند فرزندان تربیت می‌شوند که متمرکز بر خواسته‌ها، علایق و خواش‌های خود هستند (باقری، ۱۳۹۲). رفتار محبت‌آمیز و دلسوزانه والدین با فرزندان پیش‌بینی‌کننده هویت دینی در نوجوانی است و فقدان ارتباط نزدیک والدین با فرزندان باعث شکاف دینی می‌شود (هود، و همکاران، ۲۰۰۹). از نظر نلسون (۲۰۱۴) حفظ و تقویت فضای صمیمی خانواده و روابط بین والدین با فرزندان در هویت‌یابی دینی فرزندان نقش اساسی دارد.

در این مورد پژوهش‌های متعددی با تأکید به عوامل مختلفی مانند کنش‌وری اعضای خانواده و ارتباط آن با سبک هویت هنجاری فرزندان (ر.ک.، حیدری، و همکاران، ۱۳۹۷؛ بشارت، شفیعی و رحیمی، ۱۳۹۶؛ برزونسکی، برانژه و میئوس^۱، ۲۰۰۷، به نقل از پلرون، و همکاران، ۲۰۱۵) ارتباط مناسب والدین با فرزندان (اعتصامی‌پور، و همکاران، ۱۳۹۹)، آموزش مهارت‌های ارتباطی افراد در خانواده (مظاهری و رضاخانی، ۱۳۹۶؛ عسگری، و همکاران، ۱۳۹۵)، الگوهای والدگری و سبک‌های فرزندپروری (فرازی، اسمعیلی، اسکندری و حاتمی، ۱۳۹۷)، انتقال ارزش‌ها و باورهای دینی بین نسلی به واسطه ارتباط مثبت هم‌زمان والدین و در نتیجه تقویت رابطه والد-فرزند (کاظمیان و کریمی، ۱۳۹۷)، گسست در روابط بین نسلی و تأثیر آن در شکل‌گیری هویت فرزند (رهبر، و همکاران، ۱۳۹۹؛ افضل، و همکاران، ۱۳۹۸؛ پوردهقان، و همکاران، ۱۳۹۸)، ارتباط مثبت بین مسئولیت‌پذیری و سبک‌های هویت‌یابی فرزندان (یحیی‌زاده جلودار، و همکاران، ۱۳۹۷؛ سبانگان^۲، ۲۰۱۵؛ باروت، ۲۰۱۰؛ زالی‌زاده، و همکاران، ۱۳۹۷؛ اردوان و میرفردی، ۱۳۹۳) و نقش پیوند والدینی و عزت‌نفس در پیش‌بینی سبک‌های هویت‌دینی نوجوانان (شیرچی، و همکاران، ۱۳۹۸) انجام شده است.

در پژوهش حاضر، اثر مستقیم و غیرمستقیم عزت‌نفس بر هویت ایرانی-اسلامی مثبت و معنادار است. بنابر یافته‌های پژوهش از عوامل مؤثر و مهم در دستیابی به هویت سالم در دوره نوجوانی و جوانی، کسب عزت‌نفس است و ارتباط آن با عملکرد انسان با دیگران به ویژه در بعد خانواده اهمیت دارد. عزت‌نفس یکی از ارکان مهم و تأثیرگذار در شکل‌گیری هویت فردی است و به خودارزشمندی فرد اشاره دارد. توجه به رشد عزت‌نفس و تقویت آن در دوره‌های مختلف زندگی، احساس مثبت معناداری زندگی را افزایش داده و سطح عملکرد فرد را ارتقا می‌بخشد. بنابراین، توجه به نیازهای فردی و تلاش برای شکل‌گیری خودپنداره مثبت و خودآگاهی در دوران کودکی و نوجوانی توسط خانواده، نقش بسزایی در افزایش عزت‌نفس و خودباوری فرد دارد. به نظر می‌رسد ایجاد، تقویت و حفظ عزت‌نفس که اساسی‌ترین کارکرد والدین در مسیر سبک فرزندپروری است و شکل‌گیری هویت سالم، بستگی به نوع روابط فرزندان با والدین و آموزش‌هایی دارد که فرزندان از راه این روابط و چگونگی آن را دریافت می‌کنند. مطابق آموزه‌های اسلامی، داشتن عزت‌نفس به انسان

1. Berzonsky, M. D., Branje, S. J. T., & Meeus, W.

2. Sebangane, L.

آرامش می‌دهد و فردی که عزت نفس دارد نسبت به ارزش‌ها و توانایی‌های خود ایمان داشته و می‌تواند به‌سوی تحولات مثبت فردی و اجتماعی خودش گام بردارد. (گلی، ۱۳۹۴) نتایج پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ابعاد مختلف خودباوری و عزت نفس (خودآگاهی، خودپنداره مثبت) می‌توانند هویت موفق را در نوجوانان پیش‌بینی کنند (ر.ک.، یحیی‌زاده‌جلودار، و همکاران، ۱۳۹۷؛ بهزادفر، و همکاران، ۱۳۹۶؛ باقری و جعفری فونمی، ۱۳۹۵). پژوهش‌های فداکارگبلو و همکاران (۱۳۹۶)، مردانی و موحد (۱۳۹۴) و فکوری و همکاران (۱۳۹۴) بیانگر این بود که رابطه بین عزت نفس و دین‌داری افراد مثبت و مستقیم است.

در پژوهش حاضر محدودیت‌های ناشی از اپیدمی ویروس کووید ۱۹ باعث شد که پژوهشگر از روش در دسترس (به‌صورت برخط) برای انتخاب افراد گروه نمونه استفاده کند. بنابراین، تعمیم یافته‌ها باید با احتیاط صورت گیرد. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران نحوه مشارکت خانواده، مربیان، متولیان فرهنگی جامعه، نهاد رسانه، نظام علم و فناوری و ارگان‌های سهیم در امر هویت ایرانی-اسلامی را بررسی کنند. همچنین پیشنهاد می‌شود جایگاه هویت از دیدگاه اسلام و راهکارهای تقویت هویت و هویت‌یابی از منظر سیره معصومین علیهم‌السلام مطالعه و بررسی شود. یافته‌های پژوهش حاضر می‌تواند تلویحات کاربردی متعددی برای اساتید، دانشجویان و دست‌اندرکاران نظام آموزش عالی و سیاستگذاران و برنامه‌ریزان حوزه جوانان برای تقویت هویت ایرانی-اسلامی داشته باشد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۴۰۰). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
۱. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی (۱۴۰۴ ه.ق)، *تحف العقول عن آل رسول*. قم: جامعه مدرسین.
  ۲. ابن بابویه، محمد بن علی (شیخ صدق) (۱۴۱۳ ه.ق). *من لا یحضره الفقیه*. قم: جامعه مدرسین.
  ۳. ابوالمعالی الحسینی، خدیجه، هاشمیان، کیانوش، و اعرابیان، اقدس (۱۳۹۸). تبیین فرسودگی تحصیلی براساس الگوی ارتباط والد-فرزند با میانجیگری تاب‌آوری و توانایی حل مسئله. *نشریه روان‌شناسی*، ۲۳ (۱)، ۶۵-۵۰.
  ۴. احمدی، حمید، راشد محصل، محمد تقی، و بیات، کاوه (۱۳۹۵). هویت ایرانی در گستره تاریخ اجتماعی ایران. *نشریه نقد کتاب*، ۳ (۱۱)، ۱۹-۲۴.
  ۵. آدمی‌داریان، پری‌ناز، و ناینیان، محمدرضا (۱۳۹۸). پیش‌بینی تاب‌آوری براساس روابط والد-فرزندی با میانجی‌گری عزت نفس در دانشجویان. *همایش بین‌المللی روان‌شناسی بالینی: ارزیابی، تشخیص و درمان*. تهران: پایایی در وبسایت <https://civilic.com/doc/1115349>
  ۶. اردوان، آرژنگ، و میرفردی، اصغر (۱۳۹۳). هویت دینی و عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر آن. *نشریه فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۰ (۴)، ۱۴۷-۱۶۵.
  ۷. اعتصامی‌پور، راضیه، باقری، فریبرز، و زارع بهرام‌آبادی، بهرام (۱۳۹۹). بررسی الگوی ارتباط والد-فرزند با مهارت‌های ارتباطی و واسطه‌گری عزت نفس دانشجویان. *نشریه تربیت اسلامی*، ۳۱ (-)، ۱۰۹-۱۲۵.

۸. افضلی، رسول، زارعی، بهادر، احمدی، عباس، و محسنی سهی، سیدضیا (۱۳۹۸). تبیین اثرات شکاف نسلی بر هویت اجتماعی-سیاسی دانش‌آموزان شهر تهران. *نشریه مجلس و راهبرد*، ۹۸(۲۶)، ۳۰۳-۳۳۵.
۹. اکبری، عسگر (۱۳۹۹). مؤلفه‌های هویت ایرانی-اسلامی در منظومه فکری مقام معظم رهبری. *نشریه مطالعات ملی*، ۸۳(-)، ۴۵-۶۴.
۱۰. باقری، حسین، و جعفری فوتمی، محجوبه (۱۳۹۵). *رابطه سبک‌های هویت و عزت‌نفس در دانشجویان*. سومین کنفرانس بین‌المللی نوآوری‌های اخیر در روان‌شناسی. مشاوره و علوم رفتاری. تهران. بازیابی شده در وبسایت <https://civilica.com/doc/612853>
۱۱. باقری، علیرضا، و صفرخانلو، جلال (۱۳۹۸). سرمایه اجتماعی بر امنیت نرم جمهوری اسلامی با نقش میانجی هویت دینی. *نشریه حفاظت و امنیت انتظامی*، ۵۰(۱۴)، ۱۴۵-۱۶۸.
۱۲. باقری، فریبرز (۱۳۹۲). الگوی ارتباط والد-فرزند، مدل نظری فرزندباوری بر مبنای هستی‌شناسی و انسان‌شناسی. *نشریه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۱(۱)، ۵-۳۸.
۱۳. باقری، فریبرز، و غفاری جعفرزادگان، فیروزه (۱۳۹۲). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی و مدل نظری پرسش‌نامه الگوی ارتباط والد-فرزند در افراد ۱۵ تا ۳۰ سال شهر تهران. *نشریه اندیشه‌گیری تربیتی*، ۳(۱۲)، ۴۱-۷۰.
۱۴. بشارت، محمدعلی، شفیع‌زاد، و رحیمی، عباس (۱۳۹۶). رابطه بین کنش‌وری ادراک شده خانواده و سبک‌های هویت: نقش واسطه‌ای استحکام من. *نشریه خانواده‌پژوهی*، ۳۳(۴۹)، ۷-۲۴.
۱۵. بهزادفر، فاطمه، عرب خزائی، نرگس، خانی، حسن، زمانی، نرگس، و زمانی، سعید (۱۳۹۶). رابطه بین حمایت اجتماعی ادراک شده و عزت‌نفس با رضایت از زندگی در دانشجویان. *نشریه پژوهش سلامت*، ۳(۱۳)، ۴۵-۵۲.
۱۶. پژوهی‌نیا، شیماء، فاطمی اردستانی، سیدمحمدحسن، اسلامی، محمود، و کفیلی یوسف‌آباد، معصومه (۱۳۹۶). بررسی رابطه سبک زندگی اسلامی با هویت اخلاقی و خودکنترلی در نوجوانان. *نشریه راهبرد فرهنگ*، ۳۷(-)، ۲۱۳-۲۲۹.
۱۷. پنج‌پور، نسرتین، معمار، ثریا، و شیخ، حسن (۱۳۹۴). بررسی نقش هویت دینی بر حفظ آثار فرهنگی در بین جوانان اصفهان. بررسی نقش هویت دینی بر حفظ میراث فرهنگی در بین جوانان شهر اصفهان. *نشریه جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۶(۳)، ۱۷۳-۱۹۴.
۱۸. یوردهقان، پرندیس، منصور، محمود، و باقری، فریبرز (۱۳۹۵). گسست در روابط بین‌نسلی و تأثیر آن در شکل‌گیری هویت فرزند خانواده ایرانی. *نشریه علوم روان‌شناختی*، ۱۵(۵۸)، ۱۶۷-۱۸۴.
۱۹. یوردهقان، محمد، محمدی، شهناز، و محمودنیا، علیرضا (۱۳۸۷). رابطه بین عزت‌نفس و رضایت زناشویی معلمان مدارس راهنمایی. *نشریه روان‌شناسی کاربردی*، ۳(۲)، ۷۰۱-۷۱۲.
۲۰. تقوی، سیدمهرداد، و اصلانی، شهناز (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین مصرف رسانه و دین‌داری و ارزش‌های خانواده: مطالعه موردی شهر سمنان. *نشریه پژوهش‌های انتظام-اجتماعی زنان و خانواده*، ۵(۲)، ۱۸۱-۲۰۵.
۲۱. تیلاب، شقایق، و شکری، گلشن (۱۳۹۵). بررسی هویت و عزت‌نفس در بین کارمندان آموزش و پرورش غرب استان مازندران. *نشریه پژوهش ملل*، ۱۱(۱)، ۹۳-۹۹.
۲۲. حاتملو، رحیمه، و بازدار، فاطمه (۱۳۹۳). بررسی رابطه بین شیوه‌های فرزند‌پروری والدین با عزت‌نفس نوجوانان دختر و پسر. *ششمین کنگره آسیب‌شناسی خانواده (جشنواره ملی خانواده‌پژوهی)*. دانشگاه شهید بهشتی. تهران.
۲۳. حسین‌پور، جعفر، و عرب مؤمنی، علی (۱۳۹۶). تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت نهاد خانواده. *نشریه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۸(۳۲)، ۳۳-۶۰.
۲۴. حسین‌زاده، علی‌اصغر، و سپاه‌منصور، مرگان (۱۳۹۰). رابطه حمایت اجتماعی و عزت‌نفس با سبک‌های هویت دانشجویان. *نشریه پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۱(۱)، ۷۴-۸۸.
۲۵. حیدری، سکیته، سامانی، سیامک، سهرابی، نادره، و مهریار، امیرهوشنگ (۱۳۹۷). مدل ساختاری عوامل خانوادگی با نقش واسطه‌گری عوامل فردی برای رفتارهای تحصیلی دانش‌آموزان. *نشریه روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۹(۳۴)، ۱۵۹-۱۷۴.
۲۶. حیدری، شقایق (۱۳۹۶). *سنجش هویت جمعی ایرانیان؛ با تأکید بر مؤلفه دین‌داری*. *نشریه مطالعات ملی*، ۲(۱۸)، ۳-۲۳.
۲۷. خوارزمی‌رحیم‌آبادی، رحمت‌اله، و ایران‌یار، رقیه (۱۳۹۴). بررسی تأثیر رابطه عزت‌نفس با هویت شخصی و خلاقیت. *نشریه مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی*، ۱(۱)، ۲۴-۲۰.
۲۸. خوی‌نژاد، غلامرضا، رجایی، علیرضا، و شیرازی، مهناز (۱۳۹۱). بررسی رابطه عملکرد خانواده و هویت نوجوانان.

- نشریه نوآوری‌های مدیریت آموزشی، (۸)، ۴۹-۶۰.
۲۹. دکومب، ونسان (۱۳۹۳). فرد، طبقه، گروه اجتماعی؛ بحران هویت. مترجم: اسپیلی، رضا. بازیابی شده در وب سایت <http://www.monde-diplomatique.2014.fr/02/DESCOMBES/50108>
۳۰. راشدی، معصومه، موسی‌زاده، زهره، ابوالمعالی‌الحسینی، خدیجه، و باقری، فریبرز (۱۳۹۹). پدیدارشناسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری هویت ایرانی-اسلامی جوانان از دیدگاه متخصصان. نشریه علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۵(۸)، ۵۳-۷۶.
۳۱. رایس، فیلیپ (۱۳۹۴). رشد انسان: روان‌شناسی رشد از تولد تا مرگ. مترجم: فروغان، مهشید. تهران: ارجمند.
۳۲. رجبی، غلامرضا، و بهلول، نسرين (۱۳۸۶). سنجش پایایی و روایی مقیاس عزت‌نفس روزنبرگ دانشجویان سال اول دانشگاه شهید چمران. نشریه رویکردهای نوین آموزشی، ۸(۳)، ۳۳-۴۸.
۳۳. رهبر، عباسعلی، خرمشاد، محمدباقر، آدمی، علی، و والی، علی (۱۳۹۹). تبیین تفاوت نسلی در جامعه امروز ایران بر پایه ارزش‌های هویتی. نشریه مطالعات ملی، ۸۱(۲۱)، ۴۷-۶۵.
۳۴. زالی‌زاده، مسعود، باقری معصومه، و ملتفت، حسین (۱۳۹۷). بررسی عوامل خانوادگی مؤثر بر مدارای اجتماعی: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه شهید چمران اهواز. نشریه جامعه‌شناسی کاربردی، ۷۰(۲۹)، ۱۲۹-۱۴۶.
۳۵. سیف، علی‌اکبر (۱۳۹۴). روان‌شناسی پرورشی نوین: روان‌شناسی یادگیری و آموزش. تهران: دوران.
۳۶. شیرچی، رقیه، رضائیان بیلندی، حسین، و مصلحی، جواد (۱۳۹۸). نقش پیوند والدینی و عزت‌نفس در پیش‌بینی سبک‌های هویت دینی نوجوانان. نشریه روان‌شناسی و دین، ۱۲(۴۷)، ۸۵-۹۹.
۳۷. صادقی، احمد (۱۳۹۰). سیر و عوامل مؤثر بر رشد مسیر شغلی دانش‌آموزان راهنمایی تا پیش‌دانشگاهی. پایان‌نامه دکترای مشاوره شغلی. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه اصفهان.
۳۸. عادل‌پور، محمدحسین (۱۳۹۶). بررسی و مقایسه سبک‌های فرزندپروری از دیدگاه اسلام و دانشمندان غربی. نشریه علمی-ترویجی بصیرت و تربیت اسلامی، ۴۳(۱۴)، ۷۳-۱۰۰.
۳۹. عسگری، سید قدیر (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی نقش و جایگاه هویت ملی و هویت دینی در کارآمدی نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی. دانشگاه شیراز.
۴۰. علم‌الهدی، علی‌بن حسین (۱۹۹۸). امالی المرتضی. قاهره: دارالفکر العربی.
۴۱. عمید، حسن (۱۳۶۵). فرهنگ عمید. تهران: امیرکبیر.
۴۲. فداکار گبلو، پرویز، مولایی بساواپی، مهدی، عزیزی ارشد، کامران، مولایی بساواپی، هادی، و فرخی، نورعلی (۱۳۹۶). آزمون مدل دین‌داری در دانش‌آموزان براساس سبک‌های فرزندپروری با میانجی‌گری عزت‌نفس، هوش هیجانی و سلامت نفس. نشریه اسلام و روان‌شناسی، ۲۱(۱۱)، ۳۵-۵۸.
۴۳. فرازی، فریبا، اسمعیلی، معصومه، اسکندری، حسین، و حاتمی، محمد (۱۳۹۷). تأثیر آموزش الگوی تعلیمی بر روابط والد-فرزند و هویت ملی و دینی. نشریه پژوهش در نظام‌های آموزشی، ۴۱(۱۲)، ۲۷-۴۷.
۴۴. فرزید، محمدمهدی، رضایی، احمد، و جان‌علیزاده چوب‌بستنی، حیدر (۱۳۹۷). حافظه جمعی و هویت ایرانی. نشریه مطالعات ملی، ۷۳(۱۹)، ۳-۲۰.
۴۵. فکوری، الهام، پیلهورزاده، مطهره، شمس‌افضل، و قادری، مصعب (۱۳۹۴). ارتباط باورهای مذهبی با عزت‌نفس در دانشجویان. نشریه علوم پزشکی زانکو دانشکده علوم پزشکی کردستان، ۴۹(۱۶)، ۵۰-۶۰.
۴۶. قاسمی، مرضیه، و احمدی، مهدی (۱۳۹۵). فضای مجازی؛ فرصت‌ها و چالش‌های هویت دینی در بین جوانان ایرانی. نشریه رآورد نور، ۵۶(۱۵)، ۲۸-۴۱.
۴۷. قربی، سید محمدجواد (۱۳۹۶). فرهنگ سیاسی و قدرت نرم در انقلاب اسلامی؛ موردکاوی سند مؤلفه‌های هویت ملی ایرانیان. نشریه مطالعات عملیات روانی، ۴۶(۱-۲)، ۱۳۱-۱۵۴.
۴۸. قنبری، نودر، حیدرخانی، هاییل، و رستمی، مسلم (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین هویت ملی و دینی پایبندی به فرهنگ شهروندی در شهر کرمانشاه. نشریه مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۱۹(۶)، ۱۶۹-۱۹۷.
۴۹. کاظمیان، سمیه، و کریمی، مریم (۱۳۹۷). رابطه هویت اجتماعی با کیفیت روابط والد-فرزندی در بین دانش‌آموزان دختر دوره دوم دبیرستان؛ بررسی مقایسه‌ای نقش پدران و مادران. نشریه فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۳۴(۹)، ۱۰۳-۱۱۸.
۵۰. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۱۳). فروع الکافی. تهران: المکتبه الاسلامیه.
۵۱. گلی، مهرناز (۱۳۹۴). نقش والدین در پرورش عزت‌نفس فرزندان و سلامت معنوی آنان از دیدگاه اسلام. نشریه تاریخ پزشکی، ۲۵(۷)، ۱۰۱-۱۲۸.

۵۲. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). *تجدد و تشخیص*. مترجم: موفقیان، ناصر. تهران: نی.
۵۳. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ه.ق). *بحار الانوار*. بیروت: مؤسسه الوفا.
۵۴. محمدیاری، قاسم (۱۳۹۵). *ابعاد هویت و عزت نفس در بین نوجوانان*. دومین همایش ملی روان شناسی مدرسه، دانشگاه محقق اردبیلی. مشاهده شده در وب سایت: <http://repository.uma.ac.ir/id/eprint//10175>
۵۵. مرادی، رامین، و خان محمدی، احسان (۱۳۹۹). بررسی دین داری شهر جوانان شهر پهل ذهاب و برخی عوامل مرتبط با آن. *نشریه جامعه شناسی کاربردی*، ۷۷(۳۱)، ۱۰۹-۱۳۲.
۵۶. مردانی، مرضیه، و موحد، مجید (۱۳۹۴). مطالعه رابطه میان دین داری و عزت نفس زنان متأهل شیرازی. *نشریه توسعه اقتصادی*، ۹(۴)، ۸۷-۱۰۶.
۵۷. مظاهری، اکرم، و رضاخانی، سیمین دخت (۱۳۹۶). اثربخشی آموزش مهارت های ارتباطی بر افزایش عزت نفس و کاهش تعارضات والد-فرزند در دختران دبیرستانی. *نشریه پژوهش در نظام های آموزشی*، ۳۷(۱۱)، ۱۳۱-۱۴۹.
۵۸. معین، محمد (۱۳۹۱). *فرهنگ معین*. تهران: معین.
۵۹. مهربانی کوشکی، راضیه، امام جمعه زاده، جواد، مسعودنیا، حسین، و ربانی خوراسگانی، علی (۱۳۹۵). نقش سبک های هویتی در تبیین هویت ملی: مورد مطالعه دانشجویان دانشگاه اصفهان. *نشریه جامعه شناسی کاربردی*، ۶۲(۲۷)، ۴۳-۶۰.
۶۰. میرفردی، اصغر، مختاری، مریم، و ولی نژاد، عبدالله (۱۳۹۶). میزان دین داری و ارتباط آن با استفاده از شبکه های اجتماعی اینترنتی. *نشریه جامعه شناسی ایران*، ۶۶(۲۸)، ۱-۱۶.
۶۱. نیازی، محسن، جعفریوربرکی، مرتضی، و شفایی مقدم، الهام (۱۳۹۳). تبیین رابطه بین هویت های سه گانه فردی، اجتماعی و ملی با میزان پایبندی شهروندان به فرهنگ شهروندی. *نشریه توسعه اجتماعی ایران*، ۲۴(۶)، ۷۱-۸۵.
۶۲. یحیی زاده جلودار، سلیمان، حیدری، شعبان، و موسوی تروجنی، سیده رقیه (۱۳۹۷). اثربخشی آموزش خودآگاهی بر هویت یابی و مسئولیت پذیری دانش آموزان مقطع متوسطه دوم. *نشریه روان شناسی و روان پزشکی*، ۱۹(۵)، ۵۲-۶۲.
63. Barewet, M. (2010). Teaching your child responsibility. Pagewise. Inc. parent-adolescent relations. *Journal of Early Adolescence*, 27, 324–335.
64. Burnet, S., & Wright, K. (2002). *The relationship between connectedness with family and self/steem in university students*. Department of Sociology. Furnam University.
65. Hood, R. W., Hill P. C., & Spilka, B. (2009). *The Psychology of Religion: An empirical approach*. New York: Guilford Press.
66. Kroger, J., Martinussen, M., & Marcia, J. E. (2010). Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*. 33, 683- 698.
67. Luyckx, K., Klimstra, T. A., Duriez, B., Van. P. S., Beyers, W., Teppers, E., & Goossens, L. (2013). Personal identity processes and self-esteem: Temporal sequences in high school and college students. *Journal of Research in Personality*, 47, 159 -170.
68. Mohan, A. (2020). Self Esteem and Peer Group Relationship of Adolescent Children in Single Parent Families. *Medico Legal Update*, 20(3), 339- 343.
69. Nelson, L. J. (2014). *The role of parents in the religious and spiritual development of emerging adults*. New York: Oxford Academic doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199959181.003.0004
70. Pellerone, M., Spinellou, C., Sidoti, A., & Micciche, S. (2015). Identity, perception of parent-adolescent relation and adjustment in a group of university students. *Procedia-social and behavioral science*, 190, 459- 464.
71. Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton university press.
72. Sandu, C. M., Pânișoară, G., & Pânișoară, I. O. (2015). Study on the development of self-

- awareness in teenagers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 180, 1656-1660.
73. Sebangane, L. (2015). *The relationship between adolescent identity styles and parenting styles in one and two parent families in Botswana*. Doctoral dissertation. University of the Western Cape.
74. Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The past, present, and future of an identity theory. *Social Psychology Quarterly*. 63, 284– 297.
75. Tsang, S., Hui, E., & Law, B. (2012). Positive Identity as a Positive Youth Development Construct: A Conceptual Review. *The Scientific World Journal*, 2012(3), 1 -8. DOI:10.1100/2012/529691

